

Mwepu n'olu Oka Site n'Usoro Utoasusu Nnwogharị

Si N'Aka

Chiamaka Helen Akabogu

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Nzikorita ozi

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

chiamakaakabogu@gmail.com

Na

Christian E. C. Ogwudile (PhD)

Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Nzikorita ozi

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka.

cec.ogwudile@unizik.edu.ng

Umjedemede

Nchocha a nke isiokwu ya bu “Mwepu n'olu Oka, site n'usoro utoasusu nnwogharị” bu nke lebara anya n'udi mwepu di iche iche na-aputa n'olu Oka. Ihe kpalitere mmuo nwa nchocha ileba anya n'isiokwu a bu na e nwebeghi otutu nchocha e merela n'isiokwu a mbu. Ebumnobi nchocha a bu iji lebaa anya ma tuputa udi mgbanwe di iche iche na-adaputa n'olu Oka site n'iji usoro utoasusu nnwogharị wee nyochaa ya. Ozo bu ichoputa ka olu Oka si ahazi mkpuruokwu na ndoko okwu, o kachasi mgbe o na-eziputa mwepu mkpuruasusu, mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu. Nchocha a bu nchocha kesovee, a gbasokwara usoro Atutu Utoasusu Nnwogharị wee mee ya. Site na nchocha a, a choputara na mgbanwe putara n'olu Oka di ka o si puta n'olu Izugbe. A choputakwara na ufodu irighiri okwu di na ndoko omimi na-apu na ndoko elu nke ahiriokwu n'ihu nnwogharị nke ahiriokwu ahụ gabigara. Nchocha a ga-abara otutu ndi uru, o kachasi ndi amumamu utoasusu Igbo. Nwa nchocha na-atukwazi aro ka e were usoro utoasusu nnwogharị lebakwuo anya n'olu asusu Igbo di iche iche iji bawanye ngwa omumu asusu Igbo.

Okwu Mmalite

Nchocha a bu nke lebara anya na mwepu di iche iche na-aputa n'olu Oka site n'usoro utoasusu nnwogharị. Utoasusu nnwogharị bu usoro nseke asusu nke na-egosi mmekorita di n'etiti ihe a choro ikwu na etu e si kwuo ya. O na-eme nke a site n'inyocha etu asusu si aga n'uburu mmadu, etu e si chigharia ya n'uburu na etu e si suo ya. Usoro utoasusu a na-emetuta aka na mmekorita di n'etiti asusu na uburu mmadu. O na-agakwa n'ihu kowaa etu otu mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu si buru ahiriokwu zuru ezu site n'iziputa ogo ndoko omimi nke mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu ahụ.

Usoro utoasusu a na-eme nseke ya site n'iziputa ogo ndoko omimi na ogo ndoko elu nke ahiriokwu. Ogo ndoko omimi bu ebe o na-eziputa etu e si chigharia asusu n'uburu tupu a suo ya ebe ogo ndoko elu bu etu e si suo ya. N'usoro utoasusu nnwogharị, e nwere udi nnwogharị di iche iche ma na nchocha a, a ga-eziputa naani etu mwepu si aputa n'olu Oka. Mwepu bu udi nnwogharị nke na-eme ka mkpuruokwu ma o bu nkebiokwu dibu na ndoko omimi ahiriokwu ghara iputa na ndoko elu nke otu ahiriokwu ahụ. Na nchocha a, e ziputara ma kowaa udi mwepu di iche iche ma wekwara ezi omuma atụ kowaa ndoko elu na ndoko omimi nke ahiriokwu. A gbasokwara usoro ikanye akara udaolu nke odinaala wee ziputa omuma atụ n'olu Oka.

Ntulegharị Agumagu

Ebe a ka a ga-enye nkowa ndi odee di iche iche nyere gbasara asusu, olu ndi, utoasusu, nnwogharị, mwepu na atutu utoasusu nnwogharị.

Asụsụ bụ ụmị ntughari uche mmadu na ibe ya. Mmadu isape anya mara ihe na-aga n'ụwa na mgbe o ji aga anaghị adị mfe ma e jighi asụsụ (Umeodinka na Ugochukwu, 2016). Ya bụ na asụsụ bụ ụzọ mmadu na ibe ya hibere ha si enwe mmekọrịta. N'ihі nke a, Mbah, Anagbogu na Eme (2010) na-ahụ ya ka ụzọ mmadu weputara nke ha ga-eji na-enwe mmekọrịta, na-ekwuputa echiche na ebumnobi ha, ọchịchọ na ihe ndị ọzọ site n'okwu ọnụ ma ọ bụ ederede. Ofomata (2012) na-ekwu na ọ bụrụ na asụsụ adighi, mmadu na mmadu ibe ya inwe mmekọrịta ga-ahia nnukwu ahụ, na ọ bụ asụsụ ka e ji eme ihe dum mmadu na ibe ya na-eme.

Seinde (1985) na-ekwu na asụsụ bụ ihe kacha mkpa na mmekọrịta mmadu na ibe ya. Prasad (2014) na-ahụkwa asụsụ ka usoro nziri ozi site n'okwu ọnụ ma ọ bụ ederede. Ofogebu (2008) na-ahutakwa ya di ka ụzọ naanị mmadu na ibe ya si enwe mmekọrịta.

Umeodinka (2020) gara n'ihu na-ekwu na asụsụ di ka ụzọ mmadu mebere ya na ibe ya ga-eji na-eziputa ebumnobi na ọchịchọ ha site n'udaasụsụ nke e ji njikpo emeputa.

Site na nkowa ndi a, a ga-ahụ na asụsụ bụ mmadu nwe ya na ọ bughị anụ ọhịa. Asụsụ anọkataghị di, o nwere ndi mebere ya (Umeodinka, 2020). Asụsụ bụkwa ngwa nziri ozi, o nwere ike buri n'udi akara ma ọ bụ odimara, mana ihe kacha puta ihe bụ na onye e zigaara ozi nuri ma ghotā ozi e ziri ya (Akabogu, 2019).

Na nkowa nke ya, Anozie (1999) na-akowa na asụsụ di ka ụda sitere n'olu mmadu nwere nghota mgbe ọgan okwu di iche iche meghariri ahụ n'uzo di iche iche. Crystal (1971) na-akowakwa ya di ka ụda olu mmadu a haziri ahazi n'udi odimara nke na-abughị ebumputa ụwa mmadu n'onwe ya mebere e ji akowaputa echiche site n'okwu ọnụ ma ọ bụ edemede.

Fromkin, Rodman na Hyams (2011) na-eme ka anyi mata na mgbe ọ bula mmadu na ibe ya biakoro ọnụ, ma ha akpara nkata, ma ha aluru ọgụ, na ha ga-ekwuriri okwu. Ha gara n'ihu na-ekwu na anyi bi n'ụwa asụsụ. N'igosi mkpa asụsụ di, ha tputara otu agburu di n'Afrika ndi ejighi nnwa a muru ọhụ kporo ihe, ha anaghị agunye ya na mmadu ganye na o bido kwube okwu. N'ime asụsụ di iche iche a na-asu n'ụwa, e nwere olu di iche iche e ji asu ya. A bia n'asụsụ Igbo, e nwere olu asụsụ di iche iche nke gunyere: olu Ọka, olu Onicha, olu Izii, olu Ezeagu, olu Nsuka, olu Owere, olu Asaba wdg.

Hudson (1980) na-ekwu na olu asụsụ malitere na Grik mgbe e nwere otutu olu di iche iche e ji asu klasikal Griis. Olu ndi a niile digbado iche n'udi mkpuruokwu ma n'ahiriokwu. Canochan na Iwuchukwu (1963) n'ime Ndimele (2016) na-eleba anya na mgbanwe a na-enwe n'asụsụ di ka ọ di n'asụsụ ọ bula. Di ka ha siri choputa, n'Owere, a na-akpo *body* – “*ahụ*”, ebe a na-akpo otu okwu ahụ “*aru*” n'Ọka, na-akpo ya “*ashu*” n'Asaba, “*esu*” n'Abohi (akuku Delta) na “*ehyū*” n'Agbo.

N'ihі nke a ka Hornby (1974) ji ahụ ya di ka udi asụsụ nwere otutu okwu e deputara n'usoro na mkpoputa, otu ndi bi n'akuku obodo ji akparita uka. Ezeumudo (1985) na-akowa ya di ka olu ndi ahụ digasi iche iche mba di iche iche ji asu otu udi asụsụ. Ọ gara n'ihu na-ekwu na ọ bughị otu olu ka e ji asu asụsụ, kama na ọ bụ olu ndi a ka e ji amata mba di iche iche. Anozie (1999) na-akpo ya olu asụsụ ma na-akowa ya di ka asụsụ ndi ime obodo nke mkpoputa okwu ya nwere otutu ndiche n'okwu e deputara n'usoro nke ndi na-asu ya bikoro ọnụ n'otu ogbe.

Utoasụsụ bụ omumu gbasara mkpuruokwu na iwu na-achikwa mmebe mkpuruokwu na mmekọrịta di n'etiti mkpuruokwu na ibe ya n'ahiriokwu.

Hartwell (1987) na-ekwu na utoasụsụ bụ usoro doro anya e si etinye mkpuruokwu nke asụsụ n'ahiriokwu, iji nye nghota a choro. Ọ na-ekwukwa na ọ bụ alaka sayensi asụsụ nke na-eleba anya na nkowa, nseke na mmebe usoro iwu nke asụsụ. Neuleib n'ime Hartwell (1987) na-ekwu na utoasụsụ bụ usoro a haziri ahazi nke ndi nwe asụsụ ahụ maara n'onwe ha.

Richards (2020) na-ekwu na utoasusu bu usoro iwu a haziri ahazi e ji emebe ahirjokwu nke metutara aka n'omumu nkejiasusu di iche iche, tensi, nkebiokwu na nkebiahirj.

Site na nkowa Richard (2020), a ga-ahu na utoasusu metutara aka n'ihe niile gbasara asusu di ka ngwa nzirita ozi. O bu n'ih i nke a ka Hirai (2010) n'ime Richard (2020) ji ekwu na utoasusu bu uzọ e si ahazi ahirjokwu ma si na ya mebe asusu di mma.

Ufodu ndi odee hutakwara utoasusu di ka atutu nke a na-agbaso were emebe asusu. Ndi di ka Gerot na Wignall (1994) na-ekwu na o bu atutu asusu nke na-egosi usoro e si achikwa asusu.

Scott (1999), n'uche nke ya na-ekwu na o bu nseke ahirjokwu nwere nghota. Ur (1991) na-ekwu na o bu mmebe mputara nke sitere na njiko mkpurukwu di iche iche.

Crystal (2004) bu onye nyere nkowa puru iche, o na-ekwu na utoasusu bu uzọ e si akowaputa mmetutaobi site n'usoro odidi asusu. Nkowa Chomsky (1957) gbasara utoasusu puru iche. O na-ekwu na utoasusu bu amumamu zuru oke n'onwe ya n'enweghi ngwakonye amumamu nghota n'ime ya. O gara n'ihu na-akowa utoasusu di ka usoro iwu, ukpuru, na mmebere asusu.

Site na nkowa ndi odee ndi a, a ga-ahu na utoasusu metutara aka n'usoro mmebe okwu na ahirjokwu. O na-egosikwa usoro asusu nwere ike isi meputa nghota di adi.

A na-ahutakwa nnwoghari di ka mgbanwe odidi ahirjokwu n'emetughi aka na mputara ya. E newkwara ike site na nnwoghari mebe mkpurukwu ndi ozọ di iche iche. O bu ya mere Bolton (1982) ji ekwu na usoro utoasusu kennwoghari nke Chomsky mebere bu nke nwere iwu e ji emebe ahirjokwu ohu na o bughị maka itucha ahirjokwu di adi. O na-ekwukwa na o nwere iwu e ji agbanwe ahirjokwu ka o si n'otu udi banye n'udi ozọ (si n'ahiri nkwe banye n'ahiri nju ma o bu site n'ahiri mfe banye n'ahiri mgbagwo). O bu nnwoghari na-eme ka mmekorita di n'etiti ahirjokwu ndi a doo anya.

E newkwara ike igbanwe otu akuku ahirjokwu site n'ibughari onodu isi ahiri, nnara na orite n'ahirjokwu. o dikwa mkpa ka a mata na mbughari na mgbanwe ndi a bu na ndoko omimi nke ahirjokwu ka o na-aputa ihe.

Udemmadu (2014) na-ahuta ndoko omimi di ka akuku utoasusu ebe a na-egosiputa ihe niile mere ka ekwurekwu nwee nghota zuru oke. Mbah na Mbah (2014) na-akowa ndoko omimi di ka ebe a na-egosiputa mkpurukwu na mgbakwunye utoasusu mejuputara ahirjokwu na mbido ya.

Tomori (1977) na-ahu ya ka ndoko na nghota omimi nke ahirjokwu. Anagbogu, Mbah na Eme (2010) choputara na ndoko omimi bu akuku utoasusu ebe ihe niile na-eme ekwurekwu ka o nwee nghota na-aputacha ihe. N'ih i nke a, a ga-asị na ndoko omimi bu akuku ahirjokwu zoro ezo, a naghị ahụ ya anya kama o di n'uche tupu e kwuputa ya.

N'inye nkowa nnwoghari nke oma, Mbah na Mbah (2014) na-ekwu na nnwoghari gunyere ibughari okwu ma o bu mkpurukwu site n'otu akuku ahirjokwu gaa n'akuku ozọ. Nnwoghari nwere ike ibu iwepu ma o bu ibughari ihe di na ndoko omimi ahirjokwu ma mee ka o ghara iputa ihe ma o bu gaa n'akuku ozọ oge a na-akpoputa ahirjokwu ahụ.

O bukwara mgbanwe gburugburu nke mere ka ihe ahụ nwee onodu ka mma ma o bu baa uru nke ukwuu (Emenanjo, 1978). Site na nkowa ndi a, a ga-asị na nnwoghari bu udi mgbanwe na-aputa na ndoko omimi ahirjokwu nke metutara aka n'usoro ndoko na usoro nghota ahirjokwu.

Mwepu bu udi nwoghari nke a na-ewepu ufodu mpaghara nke di na ndokookwu. Ndimele (1999) na-ahuta "mwepu" di ka usoro e si ewepu mkpurukwu ufodu oge a na-enwe mgbanwe ma o bu nnwoghari.

Mbah na Mbah (2014) na-ahuta ya di ka mgbanwe n'utoasusu nke na-eme ka okwu dibu na ndoko omimi ahirjokwu puo, ma mee ka o ghara iputa ihe na ndoko elu ahirjokwu ahụ. Ha choputara ntimiwi mwepu site na mbughari nnara na orite, na mwepu site n'oyiyi nke metutara mkpoha na ngwaa. Agbedo (2000)

na-ahụta ya dị ka iwepu akụkụ ụfọdụ na ndokọ omimi. Anagbogu, Mbah na Eme (2010) na-ewebata mgbanwe ọnọdụ nnara na orite, ebe Agbedo (2000) na-agbakwunye nkebiahiri kenkọwa dị ka ihe so n'otu n'ime mwepu e nwere.

Nwala (2004) na Anagbogu na ndị ọzọ (2010) kwekọrịta na mgbanwe ọnọdụ nnara na orite bụ nke metụtara mgbanwe n'ọnọdụ nnara na nnapụta.

Atụtụ Nchọcha

Atụtụ Ụtọasụsụ Kennwogharị bụ nke Chomsky weputara n'afọ 1957 site na mbiputa akwukwọ nchọcha ya ọ kpọrọ "Syntactic Structures" n'asụsụ Bekee. Atụtụ a bụ usoro ụtọasụsụ nke gbasoro usoro ụtọasụsụ kenkebiokwu ma gaa n'ihu lebaa anya na mgbanwe dị iche iche na-adaputa n'asụsụ tupu a sụọ ya. Ọ bụ nke a mere e ji ahụta usoro ụtọasụsụ a dị ka nke na-arụtụ aka na mmetụta ụbụrụ na asụsụ. Nke a bụ n'ihi na ọ na-atụ omimi iji chọpụta ihe ndị gabigara mgbe ụbụrụ na-achigharị asụsụ.

Tupu usoro atụtụ a apụta ihe, ahiriokwu na-enwe naanị alaka abụọ: omee na ihe o mere. Agbedo (2000) na-ekwu na usoro ụtọasụsụ kenkebiokwu ezughi oke n'ihi na o nweghi ike ikọwa ihe ndị mebere ahiriokwu na ụdị ahiriokwu ọ bụ nke oma. Iji maa atụ, usoro ụtọasụsụ a enweghi ike ikwu na ahiriokwu bụ okwu ihu ma ọ bụ okwu azụ.

Mbah (2006) mere ka a mata na nnwogharị na-akọwa mmekọrịta dị n'etiti ogo ndokọ elu na ogo ndokọ omimi. Chomsky n'ime Ndimale (1999) na-ekwu na iji nnwogharị akọwa mmekere ahiriokwu, na ahiriokwu ndị mkpuruokwu mebere ha eyiteghi, nwere ike isi n'otu ntọala ma nwee nghọta yitere onwe ha. Ntọala ahiriokwu ndị yitere onwe ha na ndokọ elu nwere ike isite n'ahiriokwu dị iche iche.

Kolln na Funk (1998) na-ekwu na amụmamụ gbasara ụtọasụsụ nwuuru oke oku site n'usoro ụtọasụsụ kennwogharị. Ha na-ekwukwa na usoro ụtọasụsụ a chọrọ ikpughe ihe niile zoro ezo n'asụsụ site na ntucha ogo ndokọ elu na ndokọ omimi nke ahiriokwu. Ọ bụkwa atụtụ kacha mma e ji akọwa ahiriokwu nke asụsụ n'ihi na ọ na-egosiputa ihe niile zoro ezo e ji mebe ahiriokwu ahụ.

Dị ka Williams (1999) siri dee, Chomsky (1957) ji usoro ụtọasụsụ kennwogharị wee dochie usoro ụtọasụsụ kenkebiokwu n'ihi na o nweghi ike inye ezi nkọwa gbasara asụsụ. Usoro ụtọasụsụ kennwogharị n'oge mbu dị mfe n'ikọwa asụsụ, o nyekwaziri ụzọ dị iche iche e nwere ike isi ghọta asụsụ. Ma dị ka oge na-aga, ọ dighizi mfe etu e chere na ọ dị. Nke a butekwara mputaraukwu na nkọwa ahiriokwu. Chomsky (1965) gbalikwara n'ime atụtụ a ka ọ dị mfe, o mere ka ọ bụrụ atụtụ nsinuche nke mere ka o buwanye ibu ma hịa nnukwu ahụ. Williams mere ka a mata na mbọ niile Chomsky (1965) gbara enweghi nke nyere aka n'ibelata nsogbu atụtụ a n'ihi na o kweghi na ọ ga-ewepu ogo ndokọ omimi ahiriokwu nke bụ isi a hụrụ kwaba okpu n'atụtụ usoro ụtọasụsụ kennwogharị ma bụkwa ihe bulitere nsogbu ya niile.

Ntucha Nchoputa

N'ebe a ka a ga-eleba anya kpom kwem n'udị mwepu dị iche iche na-aputa n'olu Ọka ma wekwara ezi omuma atụ tulekọrịta ya na Igbo izugbe.

Mwepu bụ ụdị nnwogharị nke na-ebute ndapụ ụfọdụ mkpuruokwu oge a na-achigharị asụsụ n'uburu. Ọ bụ ụdị nnwogharị na-adaputa n'utọasụsụ nke na-eme ka okwu dību na ndokọ omimi nke ahiriokwu ghara iputa na ndokọ elu nke ahiriokwu ahụ, site n'iwepu otu mkpuruokwu, nkebiokwu ma ọ bụ otu mpaghara ahiriokwu. Ahiriokwu na-aputa n'udị otu mkpuruokwu ma ọ bụ nkebiokwu ma na-eziputakwa nghọta a chọrọ.

udị mwepu anọ ndị a putara ihe n'olu Ọka:

- Mwepu site na ntimiwu

- Mwepụ site n'oyiyi
- Mwepụ site na mbughari nnara na orite
- Mwepụ site n'ogodu amaghi onye

A ga-ewezi ha otu otu.

Mwepụ site na ntimiwu

Nke a metutara iwepu nnochiaha onye nke abuo. O nwere ike buru mkpoolu ma o bu ubara. N'ebe a, ihe di na ndoko omimi anaghi adi na ndoko elu mana mputara ya na-adaba n'iwu utasusu ma na-enyekwa nghota zuru oke. O bu naani ihe e mere n'ahiriokwu ahụ ga-aputa ihe na ndoko elu ya.

Omuma atu:

1a: Olu Oka: Ünü ghà-àbíá táàtà. (ndoko omimi)

Olu Izugbe: Unu ga-abia taa. (ndoko omimi)

1b: Olu Oka: Bjanu táàtà. (ndoko elu)

Olu Izugbe: Bjanu taa. (ndoko elu)

2a: Olu Oka: Ünü ghà-èjéfvé échi. (ndoko omimi)

Olu Izugbe: Unu ga-apu echi. (ndoko omimi)

2b: Olu Oka: Jèfvénù échi. (ndoko elu)

Olu Izugbe: Pupun echi. (ndoko elu)

N'omuma atu ndi a, a ga-achoputa na e wepuru nnochiaha ndi malitere ahiriokwu na ndoko omimi ma wepukwa nnyemaka ngwaa na-eso ya iji mebe ntimiwu. E nwekwara mgbakwunye nsonaazu "nu" na ngwaa nke na-egosi na ntimiwu ndi a di n'ubara.

3a: Olu Oka: Nweke, shí nká à fụ. (ndoko omimi)

Olu Izugbe: Nweke, si ebe a puo. (ndoko omimi)

3b: Olu Oka: Fụ nká à. (ndoko elu)

Olu Izugbe: Puo ebe a. (ndoko elu)

Mwepụ site n'oyiyi

Mgbe nkebiokwu abuo yitere onwe ha putara ugboro ugboro n'ahiriokwu, a na-ewepu nke kwesiri ekwesi iji mee ka kwunkwukwa ghara ibata n'ahiriokwu. E nwere udi mwepu site n'oyiyi abuo, ha bu:

- Oiyiyi nkebiokwu kemkpoha
- Oiyiyi nkebiokwu kengwaa

Oiyiyi nkebiokwu kemkpoha

Mgbe otu mkpoha na-arụ oru di ka isi ahiri ma o bu nnara, a na-ewepu ndi kpe azu na ha. A na-ewepu nkebiokwu kemkpoha gbara nje n'ime ahiriokwu. A na-eme nke a iji belata kwunkwukwa.

Omuma atu:

4a: Olu Oka: Chinenye jèlù áfvíá góté ogodu, àkpà nà ákpukpo okpà. (ndoko elu)

Olu Izugbe: Chinenye gara ahia zuta akwa, akpa na akpukpo ukwu. (ndoko elu)

Na ndokọ omimi, ahiriokwu a bu ahiriokwu anọ mana iji wepụ kwunkwukwa, e wepụ nkebiokwu kemkpọaha ma dekotā ha ọnụ ha buru otu ahiriokwu.

Na ndokọ omimi, ahiriokwu a putara ahiriokwu ndi a n'olu Oka:

4b: Chinenye jèlù áfvíá.

Chinenye gòtèlì ọgọdụ.

Chinenye gòtèlì àkpà.

Chinenye gòtèlì ákpukpọ ọkpà.

N'olu Izugbe, ọ ga-aputakwa ahiriokwu ndi a:

Chinenye gara ahia.

Chinenye zutara akwa.

Chinenye zutara akpa.

Chinenye zutara akpukpọ ukwu.

5a: Olu Oka: Chinwendu wulu aru, tee ude, uli onu na otanjelē. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Chinwendu sara ahụ, tee ude, uri onu na otanjere. (ndokọ elu)

Na ndokọ omimi, ahiriokwu a bu ahiriokwu anọ e dekotā onu. Lee ha n'olu Oka:

5b: Chinwendu wulu aru.

Chinwendu tèlù ùdé.

Chinwendu tèlù ùlì ọnụ.

Chinwendu tèlù otanjelē.

N'olu Izugbe, ọ ga-abukwa ahiriokwu ndi a:

Chinendū sara ahụ.

Chinwendu tere ude.

Chinwendu tere uli ọnụ

Chinwendu tere otanjere.

Oyiya nkebiokwu kengwaa

Mgbe e nwere mkpọaha bu ahaukwu na ndokọ elu, ọ na-egosi na e wepụ otu nkebiokwu kengwaa ma chikotā ha ọnụ ha buru otu ahiriokwu. Nke a na-aputakarị ihe n'ahiriokwu abuo ma ọ bu karja ha nhatanha.

Omuma atụ:

6a: Olu Oka: Obi na Ada vùlù ívù. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Obi na Ada buru ibu. (ndokọ elu)

N'omuma atụ ndi a, a ga-ahụ na ahiriokwu a bu ahiriokwu abuo ha nhatanha e dekotā onu. Lee ndokọ omimi ya n'olu Oka:

6b: Obi vùlù ívù.

Ada vùlù ívù.

Lekwa ndokọ omimi ya n’olu Izugbe:

Obi buru ibu.

Ada buru ibu.

N’ahiriokwu ndi a, a ga-ahụ na e wepuru otu nkebiokwu kengwaa “buru ibu” nke mere ka ahiriokwu ndi ahụ buru otu ahiriokwu.

Lekwa omuma atụ ndi ọzọ:

7a: Olu Ọka: Akụ nà ụkwà fvụ ífvé ólílí. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Akị na ụkwa bụ ihe oriri. (ndokọ elu)

Lee ndokọ omimi ha n’olu Ọka:

7b: Akụ fvụ ífvé ólílí.

ụkwa fvụ ífvé ólílí.

Lekwa ha n’olu Izugbe:

Akị bụ ihe oriri.

ụkwa bụ ihe oriri.

Mwepụ site na mbughari nnara na orite

Mgbe a na-ebughari nnara na orite, a na-ewepu mbuuzọ di na ndokọ omimi ahiriokwu ahụ. Nke a na-aputakari ihe mgbe “maka, banyere na gbasara” na-arụ ọrụ ka mbuuzọ.

Omuma atụ:

8a: Olu Ọka: Ó dèlì létà gbàsálu ọyíá. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: O dere leta gbasara enyi ya. (ndokọ omimi)

8b: Olu Ọka: Ó dèlì ọyíá létà. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: O deere enyi ya leta, (ndokọ elu)

9a: Olu Ọka: E gòtèlì ìyèrí màkà àdịá (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: A zutara iyeri maka ada ya (ndokọ omimi)

9b: Olu Ọka: E gòtèlì àdịá ìyèrí (ndokọ elu)

Olu Izugbe: A zutaara ada ya iyeri (ndokọ elu)

Mwepụ site n’onọdu amaghi onye

N’ebe a, a na-ewepu nnochiaha a maghi onye o bu na ndokọ elu. Nnochiaha ahụ na “nwere” na-agakọ n’ahiriokwu n’olu Izugbe ebe ya na “nwelu” na-agakọ n’olu Ọka.

Omuma atụ:

10a: Olu Ọka: Ó nwèlù ákwù dú n'úbì. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: O nwere akwù dī n'ubi. (ndokọ omimi)

10b: Olu Ọka: Akwù dú n'úbì. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Akwù dī n'ubi. (ndokọ elu)

11a: Olu Ọka: Ó nwèlù nwókè bú nká à. (ndokọ omimi)

Olu Izugbe: O nwere nwoke bi ebe a. (ndokọ omimi)

11b: Olu Ọka: Nwókè bú nká à. (ndokọ elu)

Olu Izugbe: Nwoke bi ebe a. (ndokọ elu)

Nchịkọta Nchọputa na mmechi

N'ebe a ka a ga-achịkọta ihe niile a chọputara na nchọcha ma tūnyekwa aro maka nchọcha a ga-eme n'ọdinihu.

Nchịkọta Nchọputa Nchọcha

Na nchịkọta, nchọcha a nke isiokwu ya bụ “Mwepu n'olu Ọka site n' Usoro Ụtọasụsụ Nnwogharị” abịala n'isi njedebe. Site na nchọcha a, a chọputara ụdị mwepu anọ n'olu Ọka, ha bụ: mwepu site na ntimiiwu, mwepu site n'oyiyi, mwepu site na mbugharị nnara na orite na mwepu site n'ọnọdụ amaghị onye. Na mwepu site na ntimiiwu, a kọwara ma ziputa etu otu mkpuruokwu ma ọ bụ nkebiokwu si bụrụ ahiriokwu zuru ezu site n'iziputa ogo ndokọ omimi ya. E ziputakwara etu e si emebe ntimiiwu site n'iwepu mkpuruokwu ụfọdụ n'ahiriokwu. Mwepu ndị a anaghikwa ewepu nghota dī n'okwu. Na mwepu site n'oyiyi, a chọputara na ọ dī agba abụọ, ha bụ: mwepu nkebiokwu kemkpọaha na mwepu nkebiokwu kengwaa. Na mwepu nkebiokwu kemkpọaha, e ziputara ma kọwaa etu ọtụtụ ahiriokwu si bụrụ naanị otu ahiriokwu na ndokọ elu site n'iwepu mkpọaha nọ n'isi ahiri. Etu a ka ọ dīkwa na mwepu nkebiokwu kengwaa. A na-eme nke a iji wepu kwunkwukwa n'okwu. Na mwepu site na mbugharị nnara na orite, e ziputara etu e si wepu mbuuzọ dī na ndokọ omimi ahiriokwu nke mere ka orite nọdụ n'isi ahiri ma ọ bụ n'etiti na ndokọ elu. Mwepu site n'ọnọdụ amaghị onye bụkwa nke e ji ezi atụ wee kọwaputa. N'ebe a, e ziputara etu e si ewepu nnọchiaha amaghị onye ọ bụ na ndokọ elu nke ahiriokwu. Mwepu a anaghikwa emetụ nghota dī n'okwu.

Mmechi

Nchọcha a bụ nke e mere iji gosiputa etu mwepu si aputa ihe n'olu Ọka. O lebara anya na mwepu n'olu Ọka site n'usoro Ụtọasụsụ Nnwogharị. Nchọcha a gbaliri n'ituputa ụzọ dī iche iche mwepu si aputa n'olu Ọka ma ziputakwazị ọnọdụ ndokọ omimi na ndokọ elu nke dabeere na nnwogharị mwepu.

Na nchịkọta, nchọcha a mejuputara ebumnobi ya nke bụ iziputa ụdị mwepu dī iche iche na-adaputa n'olu Ọka site n'igbaso usoro ụtọasụsụ nnwogharị. A na-atụkwazị aro ka ndị ọ na-amasị ime nchọcha n'ụtọasụsụ Igbo, were usoro ụtọasụsụ nnwogharị nyochaa olu asụsụ dī iche iche iji chọputa ụzọ olu asụsụ ahụ si pụọ iche n'olu asụsụ ndị ọzọ.

Edensibịa

- Agbedo, C. U. (2000). *General Linguistics: An Introductory Reader*. Nsukka: ACE Resources Consult.
- Akabogu, C. H. (2019). Etu iji okwu Igbo asụ asụsụ si egosi ebe onye si n' *Odezuruigbo*. Vol. 3 No 1. Agulu: Thinkers Publishers.
- Anagbogu, P.N., B.M. Mbah and C.A. Eme (2010). *Introduction to Linguistics*. Awka: Amaka Dreams.
- Anozie, C.C. (1999). *Lingwistiiki Sayensi Asusu*. Nsukka: Fulladu Publishing Company.
- Bolton, W. F. (1982). *A Living Language: The History and Structure of English*. Random House
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (1975). *Reflections on Language*. New York: Pantheon.
- Crystal, D. (1971). *Linguistics*. Maryland: penguin Books Inc.
- Crystal, D. (2004). *The Language Revolution*. MA: Polity Press. Retrieved from <https://www.journals.equinoupub.com>.
- Emenanjo, E.N (1978). *Elements of Modern Igbo Grammar*. Ibadan: Oxford University Press.
- Ezeumudo, M. O. (1985). *Nchịkota Omụmụ Asụsụ Igbo*. Onitsha: Kawuriz and Manilas Publishers.
- Fromkin, V, Rodman, R. and Hyams, N. (2011). *An Introduction to Language*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Hartwell, P. (1987). Grammar, grammars and the teaching of Grammar. *A Sourcebook for Basic Writing Teachers*. New York: Random House.
- Hornby, A. S. (1974). *Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English*. Oxford University Press.
- Hudson, R. A. (1980). *Sociolinguistics*. Oxford: Cambridge University Press.
- Kolln, M. and Funk. R. (1998). *Understanding English Grammar*. Allyn and Bacon.
- Mbah, B. M. & Mbah, E. E (2014). *Atụṭu Amụmamu Asụsụ*. Enugu: University of Nigerian Press.
- Mbah, B. M. (2006). *GB Syntax: Theory and application to Igbo*. Enugu: St. Jon- Afam Publications.
- Ndimele, O. M. (1999). *A First Course on Morphology and Syntax*. Port Harcourt: Emhai Printing and Publishing.
- Nwala, M. A. (2004). *Introduction to Syntax: The Student's Guide*. Abakaliki: Wisdom Publishers limited.
- Ofoegbu, C. O. (2008). *Syntax: An Introductory text*. Enugu: Malchpag publishers.
- Ofomata, C. E. (2012). *Omenala na Odinala ndi Igbo*. Enugu: Format Publishers ltd.
- Ozo-Mekuri, N. (2016). *Convergence: English and Nigerian Languages. Festschrift for Munzali A. Jibril*. Port Harcourt: M & J Grand Orbit Communications ltd & Emlai Press.
- Prasad, T (2014). *A Course in Linguistics*. New Delhi: PHI Wearing publishers.
- Richard, N. (2020, Aug, 26). English Grammar: Discussions, Definitions, and Examples. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/whatisgrammar-1690909>.
- Scott, T. (1999). *How to Teach Grammar*. England: Pearson Education.
- Seinde, A. (1985). *Literary Appreciation*. Ibadan: Onibonoje Press and Book Industry Nig.
- Tomori, S. H. (1977). *The Morphology and Syntax of Present-Day English*. Ibadan: Heinemann Educational Books.
- Udemmadu, T. (2014). Nkuzi Sintaks na Ngalaba Amumamu Igbo, Afrika na Eshia, Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka.
- Umeh, I. N. (2018). Mwepu n'Utoasusu Asusu Igbo in *Odezurigbo. An International journal of Igbo, African and Asian Studies*. Vol.1. 107-119.
- Umeodinka, A. and Ugochukwu, C. (2016). Asusu Igbo di ka Ngwa Ahia in *Odezuruigbo. An International journal of Igbo, African and Asian Studies 1st edition*.
- Umeodinka, A. U. (2020). *Introduction to Contrastive Analysis*. Awka: Divine Press.
- Williams, J. D (1999). *The Teacher's Grammar Book*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers